

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНУ «ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ
кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА
кафедра соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
кафедра соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності

СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ В РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ,
ПРИСВЯЧЕНОЇ 300-РІЧЧЮ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ
ГРИГОРІЯ САВИЧА СКОВОРОДИ

21 ЖОВТНЯ 2022 РОКУ

ХАРКІВ – 2022

УДК 37.015.31:316.42
ББК 74.60
С91

*Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(протокол № 11 від 16 .11.2022 р.).*

Редакційна колегія: Васильєва М.П. – доктор педагогічних наук, професор;
Романова І.А. – доктор педагогічних наук, доцент;
Шеплякова І.О. – кандидат педагогічних наук;
Штанько М.О. – ст. лаборант кафедри.

Автори опублікованих матеріалів відповідають за підбір, точність і достовірність наведених фактів, правильне цитування джерел, власних імен та інших відомостей. Редакційна колегія не завжди поділяє думку авторів.

Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 300-річчю з дня народження Григорія Савича Сковороди, 21.10.2022 р. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. 225 с.

Збірка містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої сучасним проблемам професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі, реаліям і тенденціям розвитку професійної діяльності фахівців соціальних інституцій з вирішення актуальних проблем соціальної роботи.

Матеріали представляють інтерес для науковців і практиків у галузі соціальної і соціально-педагогічної діяльності, науковців-початківців (здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів спеціальності «Соціальна робота») й практиків – фахівців соціальних інституцій.

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2022.
© Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки, 2022.

ЗМІСТ

ПУБЛІКАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ, ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ І ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ

Аксакова П.А. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУТІ І ОСОБЛИВОСТЕЙ
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ.....9

Алексеева Н.І., Кабусь Н.Д. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ
ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ В
ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....10

Бейник К.В. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ
СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ АРТ-
ТЕРАПЕВТИЧНИМИ ЗАСОБАМИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ.....15

Білоцерківська О.М., Васильєва М.П. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ
АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ ДО ФОРМУВАННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА СТАРШОКЛАСНИКІВ21

Білько О.П., Шимко І.М. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
ПРАЦІВНИКІВ ПСИХОЛОГІЧНИХ СЛУЖБ У СИСТЕМІ ОСВІТИ.....27

Бондарєва Ю.Л., Гончаренко О.В. ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО
СЕРЕДОВИЩА ДИТЯЧОГО БУДИНКУ СІМЕЙНОГО ТИПУ ЗАСОБАМИ
СІМЕЙНОГО ДОЗВІЛЛЯ.....34

Борсук Т.О. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ КРИЗОВИХ
ВИКЛИКІВ.....37

Буйницька М.М. ЗМІНА ВЕКТОРУ МЕТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ПРАВОВОЇ ГАЛУЗІ.....41

Вазуля К.С. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЖОРСТОКОЇ
ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКАЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ.....43

Варава К.В. ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У
ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....46

Васильєва М.П. РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В
УМОВАХ ВІЙНИ.....48

та інформаційні) для створення належного виховання та утримання дитини у прийомній сім'ї в цілому.

У роботі з цією категорією є свої особливості, на які варто звернути особливу увагу. Зокрема, те що при вирішенні проблеми дітей-сиріт педагогу доведеться звернутися до багатьох соціальних інституцій, громадських груп та об'єднань для спільної праці. Виявлення проблем їх вирішення здійснює не тільки педагог, але й дитячий будинок, відділ опіки, центр соціального захисту, правоохоронні органи тощо. А також формою такої роботи можуть бути різні заходи з підтримки прийомних батьків, організовані спеціальними групами фахівців для забезпечення комплексного підходу. Зокрема групи мають допомогти уникнути ізоляції, знайти друзів для дитини серед інших прийомних дітей шляхом надання кваліфікованої допомоги.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка цілісної технології роботи з прийомною сім'єю, яка забезпечуватиме цілеспрямоване соціальне виховання прийомної дитини.

Список використаних джерел:

1. Бурим О.В. Соціальне виховання молодших школярів у приватних загальноосвітніх навчальних закладах : дис. канд. пед. наук. :13.00.05 – соціальна педагогіка. Луганськ, 2008. 208 с.

2. Рижанова А.О. Розвиток соціальності людини як умова формування громадянського суспільства. *Наука і соціальні проблеми суспільства: освіта, культура, духовність* : матер. V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20-21 травня 2008 р.). Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2008. С. 98-100.

Алексєєва Н.І.

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Кабусь Н.Д.

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ В ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті обґрунтовано необхідність запобігання проблеми алкогольної залежності підлітків, визначено суть та основні напрями соціально-педагогічної діяльності з профілактики вживання алкоголю в підлітковому середовищі, виокремлено компоненти готовності фахівця до професійної діяльності в означеному напрямі, запропоновано комплекс засобів навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики алкоголізму серед підлітків у закладах загальної середньої освіти.

Ключові слова: алкогольна залежність підлітків, профілактика, соціально-педагогічна діяльність, заклади загальної середньої освіти.

The article substantiates the need to prevent the problem of alcohol addiction among adolescents, as well as defines the essence and main directions of socio-pedagogical activities for the prevention of alcohol use in the adolescent environment. The components of a specialist's readiness for professional activity in the prevention of alcohol addiction among adolescents are highlighted. A set of means of educational and methodological support for the training of future social pedagogues for the prevention of alcoholism among teenagers in institutions of general secondary education has been proposed.

Key words: teenagers' alcohol addiction, prevention, socio-pedagogical activity, institutions of general secondary education.

Постановка проблеми. Зростання рівня вживання алкоголю серед підлітків, що спостерігається останнім часом в Україні і світі, зумовлює необхідність пошуку ефективних шляхів попередження цього негативного явища. Статистичні дані свідчать, що саме в стані алкогольного сп'яніння, що характеризується грубим порушенням нормального функціонування головного мозку, найчастіше скоюються ДТП, хуліганства, правопорушення, відбуваються конфлікти. Крім того, вживання алкоголю є причиною розвитку багатьох серцево-судинних захворювань, порушень травлення, фізичної і психічної залежності від алкоголю й соціальної деградації особистості. Особливо небезпечним є вживання алкоголю в ранньому віці, що призводить до значного руйнування несформованого організму: у підлітка, який систематично вживає алкоголь, змінюється характер, втрачається інтерес до навчання, слабшає воля, порушується робота головного мозку, що призводить до погіршення інтелектуального розвитку, пам'яті, логічного і абстрактного мислення, які інтенсивно розвиваються саме в підлітковому віці. Страждає емоційна сфера: підліток стає замкнутим, з часом розвиваються підлітків та більш серйозних протиправних дій.

У зв'язку з цим проблема попередження вживання алкоголю у підлітковому середовищі є надзвичайно актуальною. Водночас проведення окремих профілактичних заходів не забезпечує дієвого попередження соціальних відхилень, важливою є реалізація системи роботи з профілактики негативних явищ, в тому числі вживання алкоголю серед учнівської молоді. Серед фахівців, які долучені до профілактичної роботи з неповнолітніми, важливу роль виконує соціальний педагог як фахівець у галузі соціального виховання, що має бути здатним координувати роботу різних суб'єктів в напрямі профілактики негативних явищ серед молоді, що відповідно, актуалізує питання професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до діяльності в цьому напрямі.

Аналіз досліджень. Аналіз наукових джерел засвідчує, що проблемі профілактики алкогольної залежності молоді присвячено праці С. Белічева, А. Белкіна, В. Грушко, Д. Колесова, А. Капської, В. Оржеховської, О. Пилипенка, П. Сидорова, О. Яременка, В. Ягодинського та інших дослідників, які досліджували причини розвитку алкогольної залежності

особистості, способи її попередження і подолання, а також особливості підліткового віку, які сприяють виникненню адитивної поведінки. Проте проблема соціально-педагогічної профілактики вживання алкоголю в підлітковому середовищі й підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до роботи в цьому напрямі потребує подальшого дослідження.

Метою статті є визначення суті та особливостей підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики вживання алкоголю в підлітковому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Здійснений науковий пошук [1; 2; 3] свідчить, що основними чинниками вживання алкоголю серед підлітків є середовищний, особистісно-психологічний та соціальний. У більшості випадків вживання підлітком алкоголю відбувається через бажання бути своїм серед інших, позитивну рекламу у суспільстві, неблагополуччя сім'ї, незайнятість корисним дозвіллям, прагнення виділитись у середовищі друзів, також через бажання позбутись тривожності, бути самостійним, самостверджуватись, виглядати дорослим. Алкоголь стає засобом подолання скромності і скутості в середовищі однолітків. На думку підлітків, вживання алкоголю полегшує процес налагодження спілкування, сприяє релаксації, підлітки часто вживають алкоголь у клубах, на дискотеках, не вміючи по іншому цікаво організовувати своє дозвілля й часто вважають вживання алкоголю важливою атрибутикою дорослості.

Дослідники [2; 3] звертають увагу на можливість різних ступенів вживання алкоголю серед підлітків: епізодичне рідкісне (5-6 разів на рік), епізодичне часте, систематичне пияцтво й виокремлюють наступні моделі вживання спиртних напоїв: повна тверезість – повне утримання від алкоголю; ритуальне вживання алкоголю – в сімейних ритуалах або обрядах; соціальне вживання алкоголю – споживання алкоголю за компанію; проблемне вживання алкоголю – вживання спиртних напоїв з метою усунення проблем і негативних емоцій. Необхідно відзначити, що вживання і зловживання алкогольними напоями особливо небезпечне в дитячому, підлітковому віці, коли ще не завершилося формування організму, у цей період у печінці ще відсутній спеціальний фермент, який розщеплює етиловий спирт на прості нетоксичні сполуки, у зв'язку з чим вживання дитиною навіть незначної кількості алкоголю може призвести до дуже небезпечних наслідків [3].

Отже, поряд із медичними, адміністративними та правовими заборонами, важливим є впровадження системи роботи з профілактики вживання алкоголю серед молоді, в тому числі у підлітковому середовищі, оскільки підлітковий вік належить до «групи ризику» щодо початку розвитку різного роду залежностей, у тому числі алкогольної.

Профілактику алкогольної залежності підлітків у нашому дослідженні визначаємо як комплекс просвітницьких та соціально-виховних заходів, спрямованих на розвиток стійкої системи цінностей та установок учнів на здоровий спосіб життя, запобігання вживання алкоголю й виникнення uzалежненої поведінки, що згубно діє на фізичне і психічне здоров'я зростаючої особистості, обмежує можливості її соціального становлення і

визнання. Така діяльність спрямована на розвиток різноманітних захоплень учнівської молоді, підвищення інтересу до навчання та здійснення свідомого життєвого й професійного вибору, а також на те, щоб підліток глибше зрозумів наслідки шкідливого впливу алкоголю на організм і психіку людини й прийняв свідоме рішення виключити алкоголь зі свого життя як фактор, несумісний з досягненням життєвого успіху.

У зв'язку з цим соціально-педагогічну діяльність з профілактики алкогольної залежності підлітків розуміємо як систему роботи, що реалізується різними суб'єктами (соціальним педагогом, класним керівником, а також медичним працівником та представниками педагогічного колективу закладу освіти: психологом, заступником директора з виховної роботи, вчителем біології та фізичної культури) й спрямована на створення сприятливого соціально-виховного середовища у закладі освіти, взаємодія з яким сприяє гармонійному розвитку мотиваційно-ціннісної, когнітивно-світоглядної та діяльнісно-вольової сфер особистості підлітка, стійкого прагнення до самоствердження й самореалізації через соціально-позитивні види діяльності. Така діяльність реалізується відповідно до діагностично-мотиваційного, інформаційно-просвітницького та діяльнісно-творчого етапів технології профілактики алкогольної залежності у підлітковому середовищі й передбачає роботу з підлітками та їх батьками.

Основними завданнями роботи з підлітками в аспекті профілактики алкогольної залежності є: 1) інформування учнів про медико-соціальні наслідки прийому психотропних речовин, збільшення знань про шкоду алкоголю і його наслідки; 2) формування відповідального ставлення до свого здоров'я, стимулювання учнівської молоді до здорового способу життя на різних рівнях соціуму – із залученням виховного потенціалу сім'ї, закладів освіти, засобів масової інформації; 3) розвиток мотиваційної сфери підлітка, формування стійкої системи цінностей, прагнення досягати успіху через соціально-схвалювані способи, ознайомлення зі стратегіями досягнення життєвого успіху, навчання управління емоціями з метою підвищення самооцінки, визначення особистісної цінності, керування стресом, негативними емоційними станами; 4) формування навичок подолання тиску групи, аналізу та критичної оцінки впливу навколишнього середовища, розвиток психологічних ресурсів підлітка, уміння приймати рішення, робити відповідальний правильний вибір; 4) організація змістовного дозвілля, надання альтернативи споживанню алкоголю, залучення підлітків до активної творчої, розвивальної діяльності через пропагування відвідування розвивальних занять, творчих, спортивних студій, а також залучення підлітків до діяльності дитячих організацій на базі закладів освіти, які мають значний виховний потенціал, де учні можуть залучатися до різних видів соціально схвалюваної діяльності.

Консультаційно-просвітницька робота з батьками спрямована на підвищення виховного потенціалу батьків, оволодіння способами конструктивного спілкування з підлітками, компетентними реакціями на прояви негативної поведінки дітей, оскільки сім'я, в якій зростає підліток, є одним із провідних факторів його позитивного розвитку й прояв гострих рис характеру в

підлітковому віці часто стає результатом несприятливих взаємовідносин в сім'ї. Батьки мають уникати вседозволеності чи зайвої суворості й усвідомлювати, що любляче і мудре ставлення, повага до дітей, надання свободи у поєднанні з відповідальністю, готовність прийти на допомогу в складних ситуаціях, надати слушну пораду є важливими умовами збереження батьківського авторитету й позитивної взаємодії з підлітками. Батьки мають долучати дітей до занять в гуртках за інтересами, творчих студіях, художніх чи музичних школах, спортивних секціях, адже, якщо підліток залучений до активної творчої діяльності в позашкільних закладах, ризик того, що він проводитиме час в сумнівних компаніях і вживатиме алкоголь з нудьги, є набагато меншим. Батьки також мають розуміти важливість емоційної участі у житті дитини, оскільки психологічна підтримка з боку батьків, можливість бути почутим і зрозумілим, отримати пораду та підтримку у складній ситуації є основою позитивного розвитку підлітка.

При цьому готовність фахівця соціальної галузі до профілактики алкогольної залежності в підлітковому середовищі являє собою інтегративну якість особистості, що характеризується позитивним ставленням й стійкою спрямованістю на діяльність з попередження узалежненої поведінки підлітків, високим рівнем оволодіння психолого-педагогічними та спеціальними знаннями й технологіями роботи з профілактики алкогольної залежності в підлітковому середовищі, наявністю відповідного досвіду, сформованістю рефлексії, що забезпечують результативність професійної діяльності в досліджуваному напрямі. Компонентами готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики алкогольної залежності в підлітків є: мотиваційний (формування у здобувачів стійкої мотивації до професійної діяльності з попередження узалежненої поведінки молоді); когнітивний (оволодіння теоретичними знаннями про чинники, зумовлюють розвиток алкогольної залежності, стадії її розвитку, способи попередження, мету, завдання, принципи, зміст, методи, форми, технології, перспективний досвід здійснення профілактичної роботи) та діяльнісний (вміння проєктувати й реалізовувати систему роботи з профілактики алкогольної залежності підлітків).

З метою підвищення рівня готовності майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики алкоголізму у підлітковому середовищі нами було розроблено комплекс засобів навчально-методичного забезпечення, який включає лекційне заняття: «Проблема профілактики вживання алкоголю в підлітковому середовищі»; семінарсько-практичні заняття «Технологічні аспекти профілактики алкогольної залежності учнівської молоді», «Система роботи з профілактики алкогольної залежності підлітків у закладах загальної середньої освіти»; соціально-виховні заходи у формі тренінгів «Свобода від залежностей – це можливо!»; «Тренінг досягнення життєвих цілей. Здоров'я як невід'ємна складова життєвого успіху». Експериментальна перевірка означеного комплексу засобів професійної підготовки підтвердила доцільність його використання з метою підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики алкоголізму у підлітковому середовищі.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до попередження вживання психоактивних речовин й подолання різних видів адиктивної та відхиляючої поведінки учнівської молоді.

Список використаних джерел:

1. Алкоголь і підлітки. Що варто знати. URL: <https://nus.org.ua/articles/alkogol-i-pidlitky-shho-varto-znaty/>
2. Бірюкова М. Адиктивна поведінка учнів: форми та профілактика. Соціальний педагог. 2018. № 7. С. 4.
3. Касминіна Т.У. Вплив алкоголю на організм підлітка. Харків: Просвітництво, 2018. 145 с.

Бейник К.В.

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З ПРОФІЛАКТИКИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ АРТ- ТЕРАПЕВТИЧНИМИ ЗАСОБАМИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент Н.О. Єсіна

Анотація. У статті проаналізовані різні підходи до визначення поняття «суїцидальна поведінка», дано авторське визначення поняття «суїцидальна поведінка» розуміємо як сукупність дій і вчинків, думок та мотивів, метою яких є навмисне позбавлення себе життя; було висвітлено класифікацію причин суїцидальних вчинків за групами, яка склалася у науковій теорії та практиці; схарактеризовані фактори, які впливають на скоєння суїциду підлітками: особисті, сімейні, матеріальні, психологічні, біологічні; визначено структуру суїцидальної поведінки старших підлітків, як динамічного процесу, основними складовими, якого є: суїцидальні тенденції, суїцидальні дії, суїцидальна спроба, постсуїцидальна криза, поственція, вторинна превенція; розкрито соціально-педагогічну діяльність з профілактики суїцидальної поведінки старших підлітків у закладах загальної середньої освіти як науково обґрунтовану систему цілеспрямованого впливу на особистість з метою виявлення, попередження проявів суїцидальної активності та усунення негативних наслідків такої поведінки підлітка, формування у нього системи стійких ціннісних орієнтацій, активної життєвої позиції, знань щодо можливостей і наслідків суїцидальних вчинків, сприяння їх успішній соціалізації та гармонійному розвитку; виділені особливості соціально-педагогічної діяльності з профілактики суїцидальної поведінки старших підлітків у закладах загальної середньої.